

La família i l'ètnia en les xarxes socials personals dels migrants: el cas de migrants sirians a Barcelona

Abdellatif El Bekkari

Doctorat d'Antropologia, Universitat Rovira i Virgili
abdellativ.elbekkari@urv.cat

Resum: Aquest article presenta uns quants resultats de la utilització de l'enfocament de xarxes i en particular de l'anàlisi de xarxes socials (AXS), així com la influència teòrica i pràctica en els estudis de les migracions internacionals. La perspectiva que representa l'AXS ofereix un horitzó nou per pensar l'estructura social, la formació d'identitats i la vida quotidiana en termes de teixits de relacions i transaccions socials, en aquest cas relacionats amb el fenomen de migració. A través de l'estudi de les xarxes socials personals de migrants sirians, es mostren, d'una banda, les dinàmiques individuals desenvolupades per passar de l'exclusivitat ètnica a la pluralitat ètnica i, d'altra banda, el rol de la família per reforçar la pertinença ètnica.

Paraules clau: Xarxes socials, migracions internacionals, ètnia, família, Síria.

Abstract: This article presents some of the results of using a networks approach, specifically Social Network Analysis (SNA), and the theoretical and practical influence of this approach on international migration studies. SNA offers a new way of looking at social structures, the formation of identities and daily life in terms of the relationships and social transactions of migrant communities. By studying the personal social networks of Syrian migrants it will be shown how, on one hand, individual dynamics developed to move from ethnic exclusivity to ethnic plurality and, on the other hand, how the role of the family reinforced ethnic belonging.

Key words: social networks, international migrations, ethnicity, family, Syria.

Aproximació teòrica

Des del seu afany per entendre el comportament humà i l'entorn social, l'antropologia ha passat a formar part del camp interdisciplinari dels estudis sobre la migració. N'hi ha que daten l'interès de l'antropologia pel fenomen migratori als anys cinquanta del segle xx (Horevitz, 2009); casualment, és a la mateixa època que el concepte de xarxa social va aparèixer a l'antropologia social britànica (Milona i Aguilar, 2004).

Anomenades la “metàfora del nostre temps”, les xarxes tenen actualment un paper prominent en l'anàlisi social de fenòmens històrics i contemporanis, sobretot els relacionats amb la globalització (Magee i Thompson, 2010). No obstant això, el terme “xarxa” no arriba a ser tan definit, i els aspectes tecnològics i socials de les xarxes no són sempre prou diferenciats, precisament quan les xarxes semblen abastar una gamma cada vegada més àmplia de les activitats humanes i de les formes d'interacció. Sembla que el concepte de xarxa serveix en certa manera per a descriure els comportaments col·lectius de l'ésser humà enfront de les eleccions individuals. Molt sovint el terme xarxa pot designar gairebé qualsevol classe de sistemes informals de les connexions interpersonals, una designació que ha fet que el terme sigui probablement massa imprecís (Magee i Thompson, 2010).

L'interès acadèmic per les xarxes a l'hora d'estudiar les migracions contemporànies no és gens nou. En una revisió exhaustiva de la influència de les xarxes familiars i personals sobre la migració internacional, Boyd (1989) va observar una estreta relació entre l'estudi de les xarxes i un creixent interès analític dels sistemes de migració. A la dècada del 1980, els investigadors reconeixien la necessitat de considerar la migració com un sistema dinàmic en què la migració representa i evoluciona a partir dels vincles entre països emissors i receptors (ibíd.). Boyd va avisar del “perill” que suposava la substitució d'una visió “undersocialized”¹ de la migració, en què totes les accions reflecteixen els desit-

1. La visió “oversocialized” és un enfocament provinent de la sociologia i implica que els individus són molt sensibles a les opinions dels altres i, per tant, obeeixen els dictats de les normes i els valors, establerts per consens i internalitzats a través de la socialització (Wrong, 1961); la visió “undersocialized” fa referència al comportament més “individual” de la gent i a l'impacte mínim de les normes de la societat en el seu comportament.

jos i preferències individuals, per una visió "oversocialized", en què les persones són agents passius en el procés migratori.

La introducció d'una perspectiva mitjana, que posa en relleu les forces socials que participen en la migració, reorienta l'anàlisi del moviment internacional. Per tant, l'estudi de les xarxes, especialment les vinculades a la família i les llars, permet entendre la migració com un producte social i no com un únic resultat de decisions individuals dels actors individuals i tampoc com el resultat exclusiu dels paràmetres econòmics o polítics, sinó més aviat com un resultat de tots aquests factors en interacció (Boyd, 1989).

Xarxes migratòries i xarxes personals de migrants

Una xarxa social és un conjunt de persones o grups de persones amb algun patró de contactes i interaccions entre ells (Scott, 2000). Massay observa que la formació i la consolidació de les xarxes socials fan que el procés migratori sigui un fenomen social i cultural (Massay i Garcia, 1987). Aquesta afirmació es limita a observar els vincles entre persones d'una comunitat comuna per definir i mostrar el paper complex de les xarxes en la circulació i l'intercanvi de persones, diners, béns i informació a través de les fronteres i la transformació en una gran comunitat dispersa en una multitud de localitzacions (Rouse, 1992).

Aquest corrent d'estudis de xarxes socials relacionades amb la migració tracta les xarxes migratòries que es consoliden en l'espai transnacional entre persones migrades i no migrades que es connecten al voltant dels projectes migratoris; en certa manera, fa veure o estudia la migració com a projecte col·lectiu de persones que depenen de la migració o hi estan afectades. D'aquesta manera, les xarxes migratòries estudien causa, procés i resultat de la migració en el país d'origen i en el país d'assentament. En realitat, i basant-se en el model de Massey i els seus companys, aquest corrent estudia més aviat com s'originen els fluxos migratoris entre unes persones amb una pertinença comunitària comuna. Fred Krissman (2006) va criticar aquest model d'estudis i va assenyalar que una revisió de la literatura d'immigració i d'anàlisi de xarxes porta a la conclusió que la "xarxa de migrants" no és suficient per estudiar la migració internacional i revela la debilitat del model utilitzat per la majoria dels estudiosos de la immigració. Krissman feia molt de temps que criticava aquest model

i argumenta que les xarxes també són utilitzades pels empresaris per mantenir l'accés a les fonts de mà d'obra barata.

Se suposa que la xarxa de migrants és la unitat principal d'anàlisi per estudiar les relacions socials que es desenvolupen entre els individus i entre diferents comunitats o regions. Mentre que la distinció és evident, gairebé tots els estudis de les xarxes migratòries se centren gairebé exclusivament en els membres de pobles d'origen dels migrants, (a l'origen i a l'estranger). Quan es tracta dels mètodes emprats per la majoria dels investigadors de la immigració, els orígens de les xarxes de migrants són vistes com indígenes i la composició com endogàmica. (Krissman, 2001)

En certa manera, altres realitats queden excloses d'aquests estudis perquè actors socials que en formen part queden molt sovint fora de les xarxes migratòries.

És important destacar, com Mitchell (1974) ho va fer fa molt temps, la diferència entre l'ús del terme *xarxa* per descriure situacions socials i la realització d'anàlisis rigoroses de la xarxa. El primer consisteix en l'ús descriptiu i metafòric, mentre que el segon consisteix en la utilització de mètodes específics de recollida de dades i anàlisi matemàtica que solen ser complexos. Una forma productiva pot utilitzar el terme i el concepte de la xarxa per ordenar el procés d'investigació i dilucidar de manera significativa les dades sense una dependència total de la part més matemàtica de l'anàlisi de les xarxes (Vertovec, 2009). Ulf Hannerz (1980: 181) va suggerir que l'anàlisi de xarxes socials "probablement constitueix el marc més aplicable per a l'estudi de les relacions socials". L'enfocament de xarxes socials, com un mètode d'abstracció i anàlisi, veu cada persona com un "node" vinculat amb altres per formar una xarxa. L'avantatge de la perspectiva de xarxes socials rau en la capacitat per permetre aspectes abstractes de les relacions interpersonals que travessen les institucions i els límits dels conceptes agregats, com a barri, lloc de treball, parentiu o de classe (Vertovec, 2001). Per raons metodològiques, Portes, Guarnizo i Landolt (2003) consideren que és convenient definir l'individu i les seves xarxes com la unitat apropiada d'anàlisi per estudis d'aproximació. L'individu i les seves xarxes constitueixen el punt de partida més viable en la investigació del fenomen migratori des de la perspectiva transnacional.

AXS: anàlisi de xarxes socials

L'anàlisi de les xarxes socials, també anomenat anàlisi estructural, s'ha convertit en una poderosa eina metodològica en el camp de les ciències socials. La formalització de la teoria de xarxes neix de diferents corrents i teories antropològiques, psicològiques, sociològiques i també de les matemàtiques dels grafs. Avui es parla de la *ciència de les xarxes*, una nova nomenclatura relacionada amb la recent incorporació de físics a un camp conegut fins ara com a *anàlisi de xarxes socials* (AXS en català, ARS en castellà o SNA, *social network analysis*, en anglès) (Molina, 2004).

L'anàlisi de xarxes socials —a partir d'ara, AXS— estudia les estructures socials existents; per tant, no intenta esbrinar el perquè del comportament de la gent, sinó comprendre els condicionants estructurals de les seves accions. L'AXS generalment estudia la conducta dels individus a nivell micro, els patrons de relacions —l'estructura de la xarxa— a nivell macro i les interaccions entre els dos nivells (Menéndez, 2003). De manera general, l'AXS pretén analitzar les formes en què individus o organitzacions es connecten, amb l'objectiu de determinar l'estructura general de la xarxa, els seus grups i la posició dels individus o organitzacions singulars en aquesta xarxa, de manera que s'aprofundeixi en les estructures socials subjacents als fluxos de coneixement o informació, als intercanvis o al poder. Les xarxes socials es defineixen com un conjunt definit d'actors —individus, grups, organitzacions, comunitats, societats, etc.— vinculats els uns amb els altres a través d'una relació o un conjunt de relacions socials. L'AXS se centra en aquestes relacions i llaços que es combinen per formar xarxes, que després s'analitzen amb ajuda de les matemàtiques, sobretot les dels matrius i del determinant. L'AXS analitza també com l'estructura social de relacions al voltant de les persones, grups o organitzacions afecta les creences i la conducta. Les pressions causals són inherents a l'estructura social, i l'anàlisi de xarxes és un conjunt de mètodes que serveix per a detectar i mesurar la magnitud d'aquestes pressions. L'AXS tracta els sistemes socials com a xarxes amb una dependència entre els nodes i analitza la manera en què s'estructura la xarxa perquè els nodes puguin aprofitar els recursos escassos (Menéndez, 2003).

Aproximació al cas pràctic d'anàlisi de les xarxes personals

Aquest article investiga les identifikacions ètniques i les relacions familiars i les seves variabilitats a partir de l'anàlisi de les xarxes personals dels migrants. La concentració alta —o no— d'un grup concret en una xarxa pot ser explicada per la hipòtesi d'exclusivitat ètnica o pluralitat ètnica proposada per Lubbers, Molina i McCarty. Les xarxes socials personals denses amb una alta concentració de membres procedents del país d'origen o que hi viuen tendeixen a identificar una exclusivitat ètnica, i d'altra banda, les xarxes personals més diverses, que contenen diversos subgrups, poden identificar una pluralitat ètnica; aquest tipus de xarxes permet més llibertat en formació de la identitat (Lubbers *et alii*, 2007). En aquest cas, l'estudi de les xarxes personals dels migrants sirians i dels canvis que hi ha hagut al llarg del projecte migratori s'ha fixat en tres etapes fonamentals de l'experiència migratòria personal.

Eta­pa pre­migració, en què quasi totes les xarxes representen una exclusivitat ètnica. Aquesta realitat és prou probable dins d'un país on la pertinença ètnica és molt important, com és el cas de Síria, on es pot parlar de sis grups diferents al país d'origen.² Preci­sa­ment les relacions del parentiu són les que representen una exclusivitat ètnica absoluta, mentre que les altres relacions solen tenir algunes excepcions.

La següent etapa de l'estudi coincideix amb els primers anys després de l'arribada del migrant al país de residència, i que estan marcats per un intent de donar resposta a les primeres necessitats. Aquí preci­sa­ment és quan la xarxa comença a conèixer més la pluralitat ètnica. L'ètnia pot ser definida de dues maneres: d'una banda, una ètnia idèntica a la que es troba al país d'origen —els sis grups mencionats anteriorment— i, d'altra banda, una ètnia relacionada amb països d'origen; en aquest cas concret, es nota l'alta presència de persones procedents del Líban, Jordània i Palestina, països amb una proximitat geogràfica i cultural amb el país d'origen del migrant.

2. Els cristians àrabs constitueixen un grup i estan distribuïts en moltes esglésies, algunes autòctones i altres dependents d'altres esglésies amb seus fora de Síria. 2. Els musulmans sunnites àrabs formen un altre grup, i és el més nombrós. 3. Els alauites, una minoria musulmana i àrab, en certa manera, és la minoria que controla políticament el país. 4. Els drusos són àrabs i musulmans, formen una minoria. 5. Els kurds, musulmans i sunnites, la primera minoria no àrab. I 6. Els armenis cristians.

La tercera etapa fa referència al moment que es va fer la recerca, moment que el migrant està assentat al país de destí. La xarxa continua essent marcada per la pluralitat ètnica, però també es nota la pèrdua d'alguns nodes.

Aproximació als immigrants sirians

La diàspora siriana va començar a finals del segle XIX, quan Síria, el Líban, Jordània i Palestina formaven part de la província otomana amb el mateix nom, Síria. Parlar de la diàspora siriana no és una tasca fàcil, però, en canvi, la literatura sobre la diàspora libanesa és més abundant i alguns la representen com a model de la diàspora comercial.³ En realitat, la diàspora libanesa va néixer de la diàspora siriana quan l'actual Líban formava part de la Síria otomana.⁴ Khater (2005) explica que el procés de la construcció de la moderna identitat "ètnica siriana" va ser a Amèrica i que els migrants procedents de Síria i Líban van desenvolupar i transformar la idea de l'ètnia —siriana— amb altres immigrants despresos en altres continents a través de xarxes familiars i comercials. Aquesta idea va fer el camí de retorn a les aldees, pobles i ciutats d'origen. I, de la mateixa manera, el Líban com un lloc geogràfic i cultural es va construir tant en el *Mahjar*⁵ com en l'espai físic de l'actual estat del Líban. Quantificar cadascuna de les dues diàspores és parlar d'estimacions; en el cas de Síria i després de la creació del ministeri dels expatriats, es va estimar el nombre dels expatriats sirians entre 15 i 20 milions, un nombre que pot arribar a ser superior a la població de l'actual Síria i pot ser exagerat (Al Khouri, 2004). En canvi, el primer informe nacional sobre la situació de la població de Síria publicat el 2008 analitza i compara les dades del cens amb les del Registre General d'Estadístiques Vitals i mostra que el nombre dels sirians que viuen a l'estranger havia arribat a 3.372.000 de persones aproximadament el 2007, gairebé el 15% de la població total.

La comunitat siriana a Espanya està formada per unes cinc mil persones segons les dades del padró municipal del 2010, i el 20% han escollit la ciutat de Barcelona per establir-se. La migració siriana a Espanya va començar amb

3. Robin Cohen en el seu llibre *Global diasporas, an introduction*, posa la diàspora libanesa junt amb la xinesa com a exemple de les diàspores comercials.

4. Síria i el Líban es van convertir en països independents i separats el 1944.

5. *Mahjar* és un terme que refereix a les terres de la diàspora àrab sobretot de l'Orient Mitjà.

l'arribada d'estudiants universitaris per estudiar a les universitats espanyoles a finals dels anys seixanta. Molts d'aquests estudiants van optar per quedar-se a Espanya i nacionalitzar-se. A partir dels anys noranta, i gracies al creixement econòmic, les ciutats espanyoles comencen a ser un destí d'una migració siriana que està buscant oportunitats professionals; es tracta d'immigrants joves, majoritàriament homes solters i que pertanyen a grups ètnics i confessionals diversos.⁶ La migració siriana a Espanya, i concretament a Barcelona, ha coincidit amb l'arribada d'altres migrants de l'Orient Mitjà, bàsicament nacionals del Líban, Jordània i Palestina, amb qui comparteixen molts trets culturals.

Els factors estimulants de l'emigració dels sirians són diversos i de naturalesa socioeconòmica, política i cultural. En el pla socioeconòmic i des de la meitat de la dècada del 1980, Síria es troba en un període de recessió amb un creixement demogràfic de la població i una contínua entrada de joves al mercat laboral, l'Estat no ha pogut continuar assumint determinades funcions socials i econòmiques i ha empitjorat la situació amb una obertura econòmica molt ràpida. La realitat política del país ha tingut unes conseqüències bastant negatives sobre les llibertats individuals dels ciutadans, la manca de llibertats polítiques i individuals és òbvia i fa que la gent visqui en un ambient on es limiten les llibertats d'expressió i d'organització. Aquests factors han afectat realitats culturals de la societat siriana, per exemple, l'edat mitjana del primer matrimoni ha passat de 23 anys l'any 1990 a 29 anys l'any 2008 per a les dones i de 27 a més de 30 anys per als homes, i representa un desafiament al concepte i a l'estructura de la família a Síria. Les dades disponibles indiquen que l'emigració dels joves qualificats o persones pertanyents a minories ètniques és un fenomen que continua creixent. Paradoxalment, tot i la magnitud del fenomen, hi ha pocs estudis sobre el tema. No obstant això, la presa de consciència davant d'aquest fenomen pot millorar la recollida de dades estadístiques i continuar investigant sobre la naturalesa i les raons d'aquesta emigració (Marzouk, 2010).

Aproximació a la metodologia emparada

Aquest treball de recerca obeeix en gran part a una investigació qualitativa fonamentada en el paradigma interpretativista. En l'àmbit ontològic, es tracta

6. Els grups ètnics bàsicament són: àrabs, kurds i armenis. Els grups confessionals fan referència a sunnites, alauites, drusos i cristians.

d'una recerca descriptiva que pretén analitzar i entendre el fenomen social de la variació de les xarxes socials personals dins d'un context migratori concret, a través dels discursos dels subjectes, per comprendre l'acció social tal com la perceben ells mateixos.

No és habitual l'ús d'entrevistes narratives o biogràfiques com a forma d'obtenir els components de les xarxes socials dels individus, és més habitual l'ús de tècnica de qüestionari definit i limitat. En aquest cas, optar per l'ús de les dues tècniques és una estratègia de verificació i validació de les dades obtingudes de cada informant. Els relats biogràfics solen ser més detallats, on el narrador tendeix a oferir una quantitat elevada d'informació per poder mostrar la transició i els vincles entre uns esdeveniments i altres. També el relat permet identificar els esdeveniments de més importància d'acord amb la perspectiva del narrador. Finalment, el relat biogràfic permet accedir a esdeveniments, persones i llocs que adquireixen importància quan es presenten connectats amb altres, encara que el narrador no expressi manifestament la seva integració directa. Aquesta contextualització i integritat narrativa permet obtenir una globalitat i coherència informativa difícilment assolible d'una altra manera (Lozares i Verd, 2008). D'aquesta manera, les xarxes socials personals com a expressió de relacions entre actors queden fixades en el relat mitjançant referències a espais socials, vivències i transicions. Així, les xarxes apareixen menys preestablertes i imposades per l'analista.

La utilització de programes informàtics serveix per a facilitar el procés d'anàlisi qualitatiu/quantitatiu d'una quantitat significant de xarxes, però no vol dir reemplaçar la capacitat deductiva de l'investigador. Pel que fa al tema principal d'aquesta recerca, el programa utilitzat, Ucinet, té la funció d'ajudar en fases instrumentals per realitzar mesurament i anàlisi de les estructures socials que emergeixen de les relacions entre actors socials "individus", i fer operacions com la representació gràfica/visual de relacions mesurades i calcular les intensitats per poder fer una anàlisi de les variacions en les relacions.

Resultat de l'anàlisi de les xarxes, la família i comunitat en el cas dels nous migrants sirians a Barcelona

Amb una combinació d'anàlisis dels resultats de les representacions gràfiques de les xarxes, els graus d'intermediació, els graus de proximitat resultat de l'anà-

lisi matemàtica feta a través del programa Ucinet i els relats dels informants considerats com a base i referència de cada anàlisi de cada xarxa, ens aproparem a una anàlisi més general de la construcció i l'evolució de les xarxes personals dels migrants al llarg del procés migratori. En aquesta presentació, els resultats estaran il·lustrats per alguns relats dels informants que han participat en aquest estudi. L'estudi s'ha concentrat en el cas de migrants sirians que han arribat a la ciutat de Barcelona a partir dels anys noranta del segle passat, ja que presenten dinàmiques diferents de les dels migrants que van arribar a partir de finals dels anys seixanta.

Llevat d'alguns casos particulars, les relacions amb la família nuclear es mantenen fortes. En general, el bloc de la família nuclear queda quasi intacte. Els migrants, en aquest cas, van començar els seus projectes migratoris quan encara eren solters i sense càrregues familiars. La migració, en aquest cas, no ha canviat gaire el rol del membre dins de la família, contràriament al que acostuma a passar quan el migrant és el cap de la família —pare o mare—, on la modificació de les relacions és inevitable. Cal assenyalar que el projecte migratori de cada migrant és individual i personal, i no un projecte migratori col·lectiu dins de l'estructura de la família, cosa que al final no comporta ni drets ni deures envers el migrant o la família.

No es tracta de confirmar o qüestionar la visió idealitzada de la família com una unitat basada en llaços de solidaritat, però és imprescindible destacar que les interaccions que es donen entre els membres no estan definides solament en termes econòmics, sinó també en termes ideològics i simbòlics.

En el cas de Síria, la família nuclear té una funció fonamental de reproducció de pertinences comunitàries, els llaços de parentiu tenen un paper important en la continuïtat de les relacions amb el grup ètnic i confessional. Per facilitar l'estudi i per mostrar la influència i la importància de la família nuclear en el projecte migratori, s'ha fet una classificació dels membres de cada xarxa en quatre grups principals; d'aquesta manera, la xarxa queda reduïda a quatre nodes grans: família nuclear, família extensa, contactes creats al país d'origen i contactes creats a Espanya. L'anàlisi de les xarxes mostra que la família nuclear és el grup que ha mantingut el mateix grau d'intensitat en les seves relacions i, per tant, la densitat de relacions en l'espai transnacional construït entre els migrants i les seves famílies és molt alta. Aquesta densitat es manifesta de dues maneres. D'una banda, en un enviament —a vegades exagerat— de béns eco-

nòmics a alguns membres, normalment la mare; aquests regals —remeses— no es fan amb una freqüència constant, sinó en funció d'ocasions concretes per donar suport a algun familiar davant d'algun esdeveniment concret. I, d'altra banda, en el manteniment de la comunicació, en aquest cas amb una freqüència que acostuma a ser fixa; majoritàriament es tracta de trucades telefòniques, amb algunes excepcions d'informants que utilitzen Internet com a mitjà alternatiu de comunicació.

La família representa un recurs important en la generació de xarxes i relacions de confiança i reciprocitat a través d'espais transnacionals. Les xarxes socials familiars tenen un valor important pel fet de relacionar les comunitats i les societats. Aquestes xarxes socials constitueixen la base de la cohesió social, la solidaritat i la participació ciutadana. Els llaços de confiança i reciprocitat emergents a través de les relacions familiars permeten que el capital social es construeixi amb el temps i es mantingui fort malgrat les distàncies. En aquesta recerca, l'objectiu era analitzar els canvis en les estructures i intensitats de les relacions entre el migrant i la família, ja que es tracta d'un estudi de xarxes ego-cèntriques. Els resultats mostren com estructuralment les relacions es mantenen durant totes les etapes del projecte migratori i l'existència d'una possibilitat de reactivar relacions perdudes o adormides en el país d'origen a través d'algun membre de la família nuclear. La família continua exercint el rol fonamental en la consolidació de la pertinença al grup ètnic mitjançant el seu pes tradicional, l'exemple dels matrimonis endogàmics serveix per il·lustrar aquesta capacitat familiar transnacional d'enfortir la relació del migrant amb el seu grup ètnic, els relats dels informants participants en aquest treball mostren les estratègies i les exigències familiars —sobretot de la mare— per continuar l'endogàmia ètnica a l'hora d'escollir parella. Salem, un cristià ortodox que va arribar a Barcelona l'any 1999, ha estat perdent contacte amb persones del seu grup ètnic i construint relacions amb persones d'altres grups. La seva mateixa família, d'una banda, va arribar a fer servir la nova xarxa social multiètnica construïda a Barcelona, però, de l'altra, va influir indirectament perquè el seu matrimoni fos endogàmic. L'endogàmia matrimonial representa un menor grau d'obertura cap a altres grups i, per tant, condueix a conservar els lligams ètnics i confessionals amb la comunitat d'origen. Tant la família nuclear al país d'origen que ajuda a mantenir relacions amb membres de la família extensa com el matrimoni endogàmic que estén les relacions amb nous membres al país d'origen fan que

la xarxa social del migrant tendeixi a tornar a tenir una presència notable de persones del mateix grup ètnic.

En els termes de l'anàlisi de xarxes socials, es considera que una estructura conforma una comunitat quan hi ha grups de nodes —individus— que tenen una alta densitat de relacions entre si i, comparativament, una baixa densitat de contactes amb nodes d'altres grups. D'aquesta manera, l'anàlisi de xarxes socials serveix per a determinar de forma realista les propietats estructurals dels sistemes comunitaris, així com les seves relacions amb l'exterior (Maya, 2004). L'AXS, en aquest cas, ha mostrat aquesta tendència de relacionar-se amb altres persones d'altres ètnies del mateix país d'origen, sobretot en la segona etapa, i una obertura cap a altres individus d'altres nacionalitats que solen ser de països molt propers culturalment (el Líban, Jordània i Palestina)⁷ o d'altres països àrabs (Marroc en general, per una alta presència del col·lectiu marroquí a la ciutat).

El fet de migrar deixa tots els migrants en una posició de minoria, la necessitat d'ampliar el capital social fa que la pertinença ètnica sigui un recurs important en aquest procés d'ampliació, però també altres pertinences presenten una oportunitat més per generar un capital social molt més ampli i que és necessari i urgent en els primers moments del procés migratori; això es tradueix en una ampliació de la xarxa social. En el cas de la migració siriana a Barcelona —també libanesa, jordana i palestina—, hi ha una absència d'organitzacions religioses a la societat receptora que faci el rol de referència confessional i punt de trobada amb persones de la mateixa comunitat confessional. A excepció dels evangelistes i dels sunnites, que pertanyen a unes "comunitats" universals, les altres comunitats queden fora del control de l'església, cosa que minimitza la força de la pertinença a una comunitat tal com està definida al país d'origen, i, per tant, és més fàcil crear o ampliar la noció de la comunitat per tal d'ampliar el nou capital social i les oportunitats que se'n deriven. Khater (2005), que va estudiar el paper de la immigració i dels immigrants en la construcció de la identitat ètnica "moderna siriana" i el seu pacte sobre la zona d'origen abans de la formació dels actuals estats de l'Orient Mitjà, mostra com les identitats tenen relació amb el lloc d'assentament i un impacte sobre la zona d'origen; el seu

7. Síria amb el Líban, Jordània i Palestina constitueix Bilad Sham o Terra de Damasc. Per trobar un equivalent occidental, s'ha d'utilitzar el terme *petit Orient Mitjà*, perquè s'exclou Egipte, i afegir la paraula *àrab* perquè Israel, òbviament, no pot ser inclòs en aquesta sèrie, com ho indica Fabrice Balanche (<http://espacepolitique.revues.org/index1619.html>).

estudi fa referència a una època concreta pròxima a la creació dels nous estats nació de l'Orient Mitjà.

L'anàlisi de les xarxes socials mostra una diversificació alta de relacions interètniques amb persones d'altres comunitats ètniques —d'origen— durant l'etapa d'aterratge, en alguns casos s'estableix relacions més fortes amb persones d'altres comunitats. Per il·lustrar aquesta tendència, mirem el cas següent: Fadel, un cristià catòlic, va establir després d'arribar a Barcelona una relació amb una persona musulmana sunnita palestina amb un grau d'intensitat bastant alt i un grau d'intermediació (*betweenness*)⁸ considerable. Fadel manifesta que gràcies a aquesta persona va conèixer altres tres persones que han passat a formar part de la seva pròpia xarxa social i que abans de migrar era impossible mantenir una relació profunda amb comunitats no cristianes. L'estudi ha mostrat que les fronteres ètniques són també transitables, i que durant la migració es posen en relleu les altres pertinences a altres comunitats o grups més amplis o més reduïts per ampliar el capital social. Per tant, la construcció de noves identitats pot ser vista com un resultat natural d'un context migratori que afavoreix la creació de nous espais de contacte i de nous sentiments de pertinença.

La part nova de xarxa establerta després d'arribar al país de destí és fonamental per al projecte migratori en el moment d'arribada, es crea una dependència que dura fins que els migrants aconseguixin incorporar-se al mercat laboral. En etapes posteriors, aquesta part de la xarxa no juga el mateix paper i la seva importància esdevé menor. El paper d'aquestes xarxes és valorat en el moment de l'arribada quan acullen els migrants en els seus habitatges o els ajuden a trobar-ne un, però se'n ressalta més el paper quan es tracta del mercat laboral. No hi ha dubte que, en l'etapa d'aterratge, el paper de la xarxa se centra més en la prestació d'assistència a l'adaptació a curt termini amb el suport brindat a través de l'habitatge, la informació, el treball i les estratègies generals de supervivència. Si les necessites i les realitats al país d'assentament han fet que el migrant redefineixi o reordeni les seves pertinences a unes comunitats, les relacions familiars transnacionals intenten que el migrant es mantingui fidel a la seva comunitat ètnica o confessional. Gran part del projecte migratori s'ha realitzat quan el migrant es trobava en la categoria de "solter", i l'absència d'una

8. El grau d'intermediació (*betweenness*) indica la freqüència amb què apareix un node en el tram més curt (o geodèsic) que connecta amb dos més. És a dir, mostra quan una persona és intermediària entre dues persones del mateix grup que no es coneixen entre si (el que podríem anomenar *persona pont*).

relació de parella formal ha contribuït a una llibertat en les seves relacions amb el país d'origen. El migrant, pel fet de no tenir obligacions “econòmiques” al país d'origen, té més possibilitat de diversificar les seves relacions i no estar lligat al país d'origen. La relació tradicional amb la família nuclear fa que el migrant mantingui en actiu les relacions generades al país d'origen.

Conclusió

Els resultats de l'anàlisi de les xarxes socials mostren una baixíssima presència de persones d'altres comunitats confessionals, ètniques o nacionals en la primera etapa del projecte migratori, quan el migrant encara és al país d'origen. En canvi, tot just arribar al nou país d'assentament, la xarxa social comença a ser més diversa i a vegades pot arribar a contenir més persones d'altres comunitats que no pas de la mateixa comunitat ètnica o confessional originària. Finalment, a l'última etapa, en què el migrant es troba més assentat, les xarxes comencen a conèixer una reducció notable en el nombre de relacions amb altres comunitats, però també de la comunitat pròpia. Aquests canvis representen estratègies d'adaptació d'uns migrants amb unes realitats i necessitats canviant. L'estudi sobre les comunitats desenvolupat en el marc d'aquesta recerca mostra com la tendència a l'homofília⁹ en els sistemes socials no desapareix del tot amb la migració. Els migrants sirians es troben dins d'un context migratori desfavorable quantitativament; per equilibrar aquest desavantatge, aprofiten les seves pertinences múltiples anteriors a comunitats confessionals i a entitats culturals més grans, i així la diversitat ètnica i nacional en les xarxes socials pot ser qualificada com una estratègia per optimitzar les oportunitats en un espai nou.

La variabilitat en la xarxa social personal d'un migrant va lligada a la fase del projecte migratori; es tracta d'un projecte inacabat i que encara s'està modificant. De fet, el canvi de la categoria “solter” a una altra portarà canvis considerables en la xarxa; la creació d'una nova família o unitat domèstica en principi anirà acompanyada per una disminució d'algunes relacions i sorgiment d'altres. El canvi de categoria pot ser més endogàmic des del punt de vista de les perti-

9. És habitual que les relacions socials entre persones amb condicions similars siguin més comunes que les relacions entre persones amb condicions diferents. Aquest tipus de tendència s'anomena *homofília*, que no expressa més que la tendència dels individus a associar-se i vincular-se amb individus similars segons la seva edat, gènere, classe social, tipus de treball o altres factors. McPherson i els seus companys van analitzar les fonts de l'homofília, com ara les estructures socials i els processos cognitius, en relació amb l'anàlisi de xarxes socials (McPherson *et alii*, 2001).

nences ètniques o confessionals, ja que el matrimoni en aquests casos sorgeix al dictat d'un deure religiós, de manera que està quasi sempre prohibit tot el que impliqui passar d'un grup a un altre i contraure matrimoni fora d'una mateixa comunitat. Dels onze informants que han participat en aquesta recerca, tres han contret matrimoni amb persones de la mateixa comunitat i almenys tres en diferents xarxes l'han contret, també. Tot això indica que la futura etapa del projecte migratori està marcada pels actuals i futurs projectes de matrimonis, i, per tant, una altra modificació de les xarxes personals en funció del tipus de matrimonis.

Les xarxes socials del migrant desenvolupen unes noves estructures i composicions al llarg del projecte migratori i, per tant, l'anàlisi de les xarxes socials individuals porta a un apropament per entendre realitats migratòries i obren nous canals de recerca:

L'individu i les seves xarxes socials constitueixen el punt de partida més viable en la investigació d'aquest tema. Aquesta decisió no es basa en una posició filosòfica *a priori*, ni té la intenció de negar la realitat i importància d'estructures més àmplies. Per contra, creiem que un estudi que s'inicia amb la història i les activitats dels individus és la forma més eficient per comprendre les estructures del transnacionalisme i els seus efectes. (Portes, Guarnizo i Landolt, 2003: 19)

Les xarxes socials visualitzen l'obertura del migrant cap a altres comunitats, properes —o no— a la seva comunitat d'origen. La variabilitat en l'estructura de les xarxes socials mostra el dinamisme social dels migrants un cop començat el projecte migratori. Nohria i Eccles (1992) indiquen que els llaços socials no són fixos. A més de ser reproduïdes, les xarxes estan constantment construïdes i alterades socialment pels membres.

Bibliografia

- AL KHOURI, R. (2004). "Arab migration patterns: the Mashreq", a: *Arab migration in a globalized world*. Gènova: International Organization for Migration (IOM).
- BOYD, M. (1989). "Family and personal networks in international migration: recent developments and new agendas". *International Migration Review*, 23 (3): 638-670.

- HANNERZ, U. (1980). *Exploring the city: inquiries toward an urban anthropology*. Nova York: Columbia University Press.
- HOREVITZ, H. (2009). "Understanding the anthropology of immigration and migration". *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 19: 745-758.
- KHATER, A. F. (2005). "Becoming «syrian» in America: a global geography of ethnicity and nation". *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, 14, 2/3: 299-331.
- KRISSMAN, F. (2001). "«Them» or «us»? Assessing responsibility for undocumented migration from Mexico". *Working Paper*, 46. Center for Comparative Immigration Studies, <<http://www.ccis-ucsd.org/PUBLICATIONS/wrkg46.pdf>>. [Consulta: 10-3-2011].
- (2006). "Sin coyote ni patrón: why the «migrant network» fails to explain international migration". *International Migration Review*, 39: 4-44.
- LOZARES, C.; VERD, J. (2008). "La entrevista biográfico-narrativa como expresión contextualizada, situacional y dinámica de la red socio-persona". *Redes*, 15, <http://revista-redes.rediris.es/pdf-vol15/Vol15_6.pdf>. [Consulta: 3-4-2011].
- LUBBERS, J.; MOLINA, J.; MCCARTY, C. (2007). "Personal networks and ethnic identifications: the case of migrants in Spain". *International Sociology*, 22, 6: 721-741.
- MAGEE, G.; THOMPSON, A. (2010). *Empire and globalisation, networks of people, goods and capital in the British world, c. 1850-1914*. Nova York: Cambridge University Press.
- MARZOUK, N. (2010). "L'émigration syrienne hautement qualifiée: les enjeux sociopolitiques". *CARIM Analytic and Synthetic Notes*, 2010/25, <http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/13679/CARIM_ASN_2010_25.pdf>. [Consulta: 12-5-2011].
- MASSEY, S.; GARCIA, F. (1987). "The social process of international migration". *Science*, 237: 733-738.
- MCPHERSON, M.; MILLER, J. C.; LOVIN, L. S.; COOK, J. M. (2001). "Birds of a feather: homophily in social networks". *Annual Review of Sociology*, 27(1): 415-444.
- MENÉNDEZ, L. S. (2003). "Análisis de redes sociales, o cómo representar las estructuras sociales subyacentes". *Apuntes de Ciencia y Tecnología*, 7 (AAC-

- TE), <http://www.aacte.eu/Apuntes/archivo-revista-apuntes-de-ciencia-y-tecnologia/Apuntes_07.pdf>. [Consulta: 12-3-2011].
- MITCHELL, J. (1974). "Social Networks". *Annual Review of Anthropology*, 3: 279-299.
- MOLINA, J. L. (2004). "La ciencia de las redes". *Apuntes de Ciencia y Tecnología*, 11 (AACTE), <http://www.aacte.eu/Apuntes/archivo-revista-apuntes-de-ciencia-y-tecnologia/Apuntes_11.pdf>. [Consulta: 12-3-2011].
- MOLINA, J. L.; AGUILAR, C. (2004). "Identidad étnica y redes personales entre jóvenes de Sarajevo". *Redes*, 7, <http://revista-redes.rediris.es/pdf-vol7/vol7_6.pdf>. [Consulta: 12-2-2011].
- NOHRIA, N.; ECCLES, R. G. (1992). "Face-to-face: making network organizations work", a: N. Nohria; R. G. Eccles [eds.]. *Networks and organizations: structure, form, and action*. Boston: Harvard Business School Press.
- PORTES, A.; GUARNIZO, L.; LANDLOT, P. (2003). *La globalización desde abajo: transnacionalismo inmigrante y desarrollo. La experiencia de Estados Unidos y América Latina*. Mèxic: Flacso.
- ROUSE, R. (1992). "Making sense of settlement: class transformation, cultural struggle, and transnationalism among Mexican migrants in the United States", a: N. Glick Schiller; L. Basch; C. Szanton Blanc [eds.]. *Towards a transnational perspective on migration: race, class, ethnicity and nationalism reconsidered*. Nova York: New York Academy of Sciences.
- SCOTT, J. (2000). *Social network analysis: a handbook*. Londres: Sage.
- VERTOVEC, S. (2001). "Transnational social formations towards conceptual cross fertilization". Paper presentat en *The transnational migration: comparative perspectives*. Universitat de Princeton, <<http://www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/Vertovec2.pdf>>. [Consulta: 9-3-2011].
- VERTOVEC, S. (2009). *Transnationalism*. Londres: Routledge.
- WRONG, D. (1961). "The oversocialized conception of man in modern sociology". *American Sociological Review*, 26 (2): 183-193.

COL·LABORACIONES

